

Gryglewski, Ryszard W.

Zarys dziejów Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ

Medycyna Nowożytna 7/2, 163-168

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard W. Gryglewski

Zarys dziejów Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ

Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ jest pierwszym w Polsce i jednym z najstarszych muzeów medycznych w Europie. Jego początki są ściśle związane z osobą Walerego Jaworskiego (1849–1924), profesora chorób wewnętrznych¹. Dzięki jego inicjatywie dnia 27 kwietnia 1900 roku na posiedzeniu Wydziału Lekarskiego UJ, podjęto uchwałę o powstaniu „Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego”².

Od roku 1901 profesor Jaworski rozpoczął gromadzenie zbiorów znajdując zrozumienie i pomoc wśród wielu swoich kolegów. Nieco później prof. Edward Korczyński uczynił legat w wysokości 200 koron, tworząc tym samym tzw. „żelazny fundusz” dla potrzeb związanych z działalnością Muzeum. Profesor Adam Wrzosek przekazał swoją prywatną kolekcję książek medycznych i eksponatów muzealnych. Podobnie postąpił sam Jaworski z chwilą odejścia z katedry w roku 1919. Wśród szczodrych ofiarodawców należy z pewnością wymienić rodzinę profesora Ludwika Bierkowskiego, dr Maksymiliana Lebensbauma, rodzinę dr Tytusa Chałubińskiego oraz rodzinę profesora Adama Bochenka.

Walery Jaworski od zarania działalności Muzeum zabiegał o właściwe zabezpieczenie i skatalogowanie zbiorów, nie szczędząc

¹ M. Skulimowski, *Walery Jaworski (1849–1924)*, [w:] *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej*, T. I, s. 199–213.

czasu i często własnych pieniędzy. Korzystał przy tym z pomocy asystentów w osobach dr dr: Kazimierza Flisa, Józefa Kostrzewskiego i Bolesława Korolewicza. Równocześnie intensywnie poszukiwał odpowiednich pomieszczeń celem otwarcia stałej ekspozycji ciągle rozrastającej się kolekcji zabytkowych przedmiotów. Tymczasowe bowiem lokum w murach Kliniki Chorób Wewnętrznych, traktował Jaworski jako zło konieczne, żywiąc nadzieję, że stan ten szybko musi ulec zmianie. Niestety jego starania i apele nie znalazły zrozumienia u ówczesnych decydentów, a jak się miało okazać, u ich następców także.

Już w roku 1903 profesor Jaworski ogłosił drukiem „Pierwsze sprawozdanie Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiell. za rok 1902” będące podsumowaniem blisko dwóch lat ciężkiej pracy profesora i jego zespołu³. Była to swoistego rodzaju „inauguracja” działalności muzeum, jako w pełni profesjonalnej instytucji, której celem nadrzędnym staje się zachowanie dorobku medycyny uniwersyteckiej w Krakowie. Kolejne sprawozdanie ukaże się już w roku 1905. W trzy lata później inwentarz Muzeum będzie zawierać około 2000 zabytków, co najlepiej świadczy o zapobiegliwości i trudzie jego twórcy.

W roku 1911, tuż przed Zjazdem Lekarzy i Przyrodników Polskich, który miał się odbyć w Krakowie, profesor Jaworski drukuje odezwę prosząc ponownie o wspieranie Muzeum darowiznami:

„Dorobek dzisiejszy spoczywa jednak na barkach naszych poprzedników. Przędzę ich myśli my dalej snujemy. Co się dawniej działo w zakresie wiedzy lekarskiej na ziemiach polskich, jest obowiązkiem naszym rozpatrzyć, zebrać w całość i naszym następcom przekazać, aby z tych prac i zabiegów potomność korzystać mogła”⁴.

W roku 1919 opracowano dokument pt. *Ogólne postanowienia w sprawie Muzeum Historycznego Medycyny i Farmacji Polskiej* będący w sumie kolejnym apelem, tym razem kierowanym głównie do władz, by te spojrzały na trudne warunki przechowywania zbiorów i zechciały łożyć środki finansowe na nowe pomieszczenia ekspozycyjne. Niestety bez rezultatu.

W roku 1920 Zakład Historii i Filozofii Medycyny objął profesor Władysław Szumowski (1875–1954). Niemal natychmiast

² A. Wrzosek, *Walery Jaworski jako twórca pierwszego w Polsce Muzeum Historii Medycyny*, Archiwum Historii i Filozofii Medycyny, Tom III, Poznań 1925, s. 6.

³ A. Wrzosek, op.cit., s. 7.

⁴ Odezwa W. Jaworskiego wydana przed Zjazdem lekarzy i przyrodników polskich w Krakowie w roku 1911, [w:] A. Wrzosek, op.cit., s. 10.

rozpoczął wykłady i seminaria. Kolekcja muzealna znajdowała się nadal w budynku Kliniki Chorób Wewnętrznych. Z powodu pogłębiających się problemów lokalowych, profesor Szumowski zdecydował się przenieść bibliotekę do swojego mieszkania, udostępniając jednak jej zbiory nadal studentom. Dopiero w roku 1931 profesor otrzymał lokal w prywatnej kamienicy przy al. Krasińskiego 12, co tylko częściowo rozwiązywało problemy, z którymi przez ponad dziesięć lat przyszło mu się borykać. Wreszcie w 1937 roku Katedra Historii i Filozofii Medycyny UJ wraz z Muzeum znalazły stałą siedzibę w budynku przy ulicy Kopernika 7. Ekspozyty złożono w skrzyniach i zabezpieczono na tyle dobrze, że przetrwały one czas wojny w stanie niemal nienaruszonym⁵.

Po wojnie decyzją władz centralnych rozwiązano wszystkie katedry historii medycyny, z krakowską włącznie. Zlikwidowano także „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, jak również towarzystwa historyczno-medyczne. Dr Kukulski (1908–1971), ówczesny szef Katedry Historii Medycyny, chcąc ratować dorobek Jaworskiego i Szumowskiego, przekształcił katedrę w roku 1951 w Zakład Organizacji Ochrony Zdrowia, dzięki czemu ocalał księgozbiór i zbiory muzealne przed zniszczeniem⁶.

W roku 1956 reaktywowano Katedrę Historii Medycyny. Problem osobnych sal muzealnych pozostawał niestety nadal nierozwiązany i aż do końca lat 80. nie znalazł pozytywnego rozstrzygnięcia.

Dopiero w roku 1990, dzięki poparciu i życzliwej uwadze rektora Tadeusza Cichońskiego oraz prezesa Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego profesora Józefa Bogusza przekazano na potrzeby Muzeum kilka pomieszczeń znajdujących się na parterze Domu Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego przy ulicy Radziwiłłowskiej 4.

16 czerwca 1992 roku Rektor Akademii Medycznej prof. Andrzej Szczeklik dokonał uroczystego otwarcia muzeum, kończąc tym samym blisko wiekową tułaczkę przedmiotów, z których większość związana jest z dziejami lekarskimi w Krakowie. Do chwili obecnej udało się w znacznej mierze zabezpieczyć i udostępnić publiczności część najwartościowszych zbiorów, nad którymi sprawuje opiekę dyrektor muzeum prof. Zdzisław Gajda.

W ciągu jednego stulecia zebrano bogaty i zróżnicowany zespół zabytków, w skład którego wchodzi rękopisy, starodruki, dyplomy

⁵ Z. Gajda, *Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1998, s. 28–20.

⁶ Z. Gajda, *Kukulski Zbigniew Kazimierz (1908–1971)*; nota biograficzna, [w:] *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku*, Tom I, zeszyt 2, Warszawa 1994, s. 69–70.

my i portrety lekarzy, narzędzia lekarskie i laboratoryjne, kolekcja medali i pamiątki po profesorach krakowskiej uczelni.

Wśród materiałów rękopiśmiennych dominują wykłady profesorów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego: Józefa Majera z zakresu fizjologii, Józefa Dietla z kliniki lekarskiej, Antoniego Rosnera z ginekologii i położnictwa, Napoleona Cybulskiego z histologii czy Józefa Oettingera z historii medycyny powszechnej, by wymienić tylko kilka przykładów. W tym też dziale zbiorów muzeum posiada dokumenty o charakterze biograficznym dotyczące m.in. profesorów Ludwika Bierkowskiego, Adama Bochenka, Henryka Jordana, Ferdynanda Skobla, Macieja J. Brodowicza i innych.

Za najcenniejszy zespół rękopisów, jaki znalazł się w posiadaniu Muzeum uważa się powszechnie historie chorób z kliniki profesora Macieja J. Brodowicza. Jest to zestaw 4716 historii chorób spisanych przez uczniów i asystentów Brodowicza w latach 1822–1850 w formie zeszytów *in quarto*. Ten zbiór, unikatowy w skali Polski, jest też jednym z największych w Europie.

Wśród starodruków Muzeum posiada kilka pozycji o wyjątkowej wartości historycznej i muzealnej. Są tutaj herbarze Marcina Siennika i Szymona Syreniusza, pisma Arystotelesa w tłumaczeniu Sebastiana Petrycego i *Chronica Polonorum* Miechowity.

Jeśli chodzi o kolekcję portretów będących obecnie w posiadaniu Muzeum, to powstała ona w oparciu o zbiór profesora Macieja J. Brodowicza, który zlecił namalowanie wizerunków swoich poprzedników, a także swoich wiedeńskich nauczycieli. Portret samego Brodowicza został ofiarowany Muzeum przez jego uczniów. Znajdują się tutaj także dwa płótna pędzla Zbigniewa Pronaszki przedstawiające wizerunki profesora Franciszka X. Waltera oraz doktora Zbigniewa Kukulskiego.

Istotną częścią ekspozycji muzealnej są narzędzia lekarskie. Najstarszym w tutejszych zbiorach jest wykonany z kutego żelaza rozwieracz położniczy (*speculum matricis*) datowany na wiek XVII. Z XVIII stulecia pochodzą narzędzia chirurgiczne (kautery) profesora Rafała Józefa Czerwiakowskiego oraz pochodzący z XIX wieku zestaw instrumentów profesora Ludwika Bierkowskiego (np. narzędzia do trepanacji, kleszcze do operacji wargi zajęczej), a także jego podróżna apteczka. Spośród zabytków XIX-wiecznych szczególnie ciekawym jest zestaw przyrządów do opukiwania i osłuchiwania A. J. Rollego, jak również przyrządy lekarskie będące niegdyś własnością doktora Tytusa Chałubińskiego. Cennym ich uzupełnieniem są mikroskopy i mikrotomy z tegoż stulecia, które znalazły się w zbiorach muzealnych jeszcze przed I wojną światową.

Muzeum posiada również okazały zbiór medali. Jego początki sięgają 1910 roku, kiedy to profesor Wrzosek przekazał swoją kolekcję numizmatów na ręce profesora Walerego Jaworskiego. Wśród nich dominowały medale rocznicowe, wybite z okazji znaczących wydarzeń, jak 250-lecie Uniwersytetu Wileńskiego i 250-lecie Wszechnicy Lwowskiej czy otwarcie Uniwersytetu Warszawskiego. Najstarszym w zbiorach Muzeum jest medal wybity na zamówienie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, którym monarcha pragnął uczcić osobę nadwornego medyka Jana Ludwika Regemanna. Zabytek ten pochodzi ze zbioru doktora Tytusa Chałubińskiego. W sumie w zbiorach krakowskiego Muzeum Historii Medycyny znajduje się blisko 400 medali, w tym także medale powstałe z inicjatywy Katedry Historii Medycyny UJ.

Krakowskie muzeum nadal gromadzi eksponaty starając się w miarę swych możliwości udostępniać je jak najszerszemu gronu zwiedzających. Tym samym stara się wypełnić wolę swojego fundatora, by „przędę myśli snuć dalej”.

Ryszard W. Gryglewski

Historical outline of the Medical Department Museum of the Jagiellonian University

Summary

The article presents the history of the Museum of History of the Medical Department of the Jagiellonian University in Cracow, which was founded in 1900. Initiated and created by Walery Jaworski, professor of Internal Diseases, the museum has gathered a rich and varied collection of artefacts. These comprise such exhibits as manuscripts, old texts, medical diplomas as well as photographs of doctors, medical and laboratory equipment and a collection of medals and mementoes of professors from Cracow University.

Ryszard W. Gryglewski

Aus der Geschichte des Museums an der Medizinischen Fakultät der Jagiellonischen Universität (Krakau)

Zusammenfassung

Der Artikel stellt die Geschichte des im Jahre 1900 gegründeten Historischen Museums an der Medizinischen Fakultät der Krakauer Jagiellonischen Universität vor. Dessen Initiator und Gründer war der Professor für innere Krankheiten Walery Jaworski. Das Museum erwarb eine reichhaltige und vielfältige Sammlung von Exponaten; hierzu gehören Handschriften, alte Drucke, Diplome und Arztportraits sowie Erinnerungen aus den Nachlässen von Professoren der Krakauer Hochschule.